

Suhteen adverbialista itämerensuomalaisissa kielissä.

Seuraavassa tulevat puheeksi vain ne tapaukset, joissa suhteen adverbialii (status respectivus) on ilmaistu paikallissijoilla. Koska tämä status on lauseopillisissa tutkimuksissa määritelty ylimalkaisesti ja sen rajat ovat niissä häilyvät, lienee paikallaan mainita heti alussa se määritelmä, joka on tutkielman perustana. St. respectivus on TUNKELON mukaan »merkintösuhde, jossa apujäsen ilmottaa näkökohdan tai asian, johon nähden päägl:n [= pääglossan, s.o. pääjäsenen] sisällitys on käsitettävä».¹ Tämä status voidaan suomessa kuten muissakin ims. kielissä ilmaista sekä fleksiivikaasuksilla että erilaisilla postpositiokonstruktiolla. Havainnollisen esimerkin ilmaisutapojen moninaisuudesta tarjoaa seuraava, ylläolevaa määritelmää valaisemaan seipitetty virke: »(Sakeus oli) *kansallisuutensa puolesta* juutalainen, *varttansa* vähäinen, *luonteeltaan* rehellinen mies, asiantuntija *tulliasioissa*».

SETÄLÄN »Suomen kielen lauseopissa», joka puolestaan on ollut monien

¹ Alkusuomen genitiivi absoluuttisen nimen apuglossana, s. 135.

lauseopillisten tutkielmien mallina, st. respectivus käsitetään edellisestä jossain määrin poikkeavasti. Sen piiriin on luettu myös sellaiset tapaukset, joissa on kysymys kiinnipitokohdasta («Minä pidän kiinni käsipuista, etten kaatuisi»). St. objectivus on taas nähty sellaisessa konneksiossa kuin »se on minun ajatukseni *asiasta*». Mutta sen sijaan on merkitty suhteen inessiiviksi edelliseen täysin rinnastettava »*siinä kohdassa* minä olen toista mieltä kuin *sinä*». Tällaisissa tapauksissa on st. respectivus yleensä kysymyksessä, jos kohta selvää rajaa ei aina voikaan vetää. Niinpä virkkeessä »*siitä hetkestä ei kukaan tiedä*» on st. objectivus, jos *siitä hetkestä* on sama kuin »*sitä hetkeä*». Sen sijaan virkkeessä »*siitä hetkestä kukaan ei tiedä mitään*» on st. respectivus, koska *siinä* on predikaatilla objektina sana *mitään*.

Seuraavassa ei ole tarkoituksena esimerkkejä yksityiskohtaisesti analysoida ja ryhmitellä ylä- ja alaosastoihin pää- ja apujäsenen merkityksen mukaan, koska havainnollisuus sellaisesta karsinoimisesta suuresti kärsii. Silti on ollut erotettava kaksi pääryhmää (I ja II). Ensimmäisessä on pääjäsenenä jokin *olla* -paradigmaan kuuluva verbimuoto ynnä nomini, toisessa verbi, joka tarkoittaa tajunnan ideasisällyksen ilmaisemista (*puhua, sanoa, kysyä, käskää, kirjoittaa* y.m.) tai sellaisesta johdettu nomini (*kysymys, lupaus, käsky* y.m.). Ryhmistä edellinen on jaettu vielä kahteen alaryhmään sen perusteella, tarkoittaako apujäsen subjettiin (tai objektiin) kuuluvaa osaa, esinettä tai olentoa («*Harteist* työ ootta hyvi levijä») vai sen ulkopuolella olevaa («*Se on niin kuitti mettist että*»)¹.

Yllämainituissa tapauksissa on st. respectivuksen sijamuotona ollut elatiivi. Tällä kaasuksella voidaan hyvin alkaakin, koska siitä on näytteitä runsaasti saatavissa muiden ims. kielten paitsi vepsän kohdalta; vepsäsähän elatiivilla, kuten tiedetään, ei ole morfologista vastinetta. Sijamuodot käsitellään seuraavassa järjestyksessä: erosijat, olosijat, tulosijat.

Näytteitä on suomesta paljon runsaammin kuin muista ims. kielistä

¹ Murre-esimerkit ovat lauseopillisista tutkimuksista, vanhan kirjakielen esimerkit Agricolan Uuden Testamentin käännöksestä, nykysuomen parista alkuperäisteoksesta. Itäkarjalaiset esimerkit ovat Leskisen toimittamasta teoksesta »Karjalan kielen näytteitä I—III» sekä Vienan läänin ja Aunuksen runoista, vepsäläiset Kettusen »Vepsän murteiden lauseopillisesta tutkimuksesta», virolaiset eräistä lauseopeista (K. A. Hermann, L. Kettunen, K. Leetberg) sekä Ahrensin ja Wiedemannin kieliopista, liiviläiset Sjögren-Wiedemannin kieliopista ja Kettusen teoksesta »*Untersuchung über die livische Sprache*». Vatjasta ei ole esimerkkejä. Milloin murrenäyte on kysymyksessä, on saantipaikka mainittu, mutta ei teosta. Jos sen sijaan esimerkki on käännöskieltä, on myös teos ja luku (tai sivu) mainittu. Sama koskee Kalevalasta ja Kantelettaresta poimittuja näytteitä, sillä niidenkin nojalla voidaan monessa tapauksessa päästä alkulähteeseen käsiksi.

sekä elatiivin että muiden kaasusten kohdalla. Tämä johtuu ensi sijassa siitä, että suomen murteiden alalta on käytettävissä lauseopillisia tutkimuksia, joissa materiaali on jo sijamuotojen mukaan valmiiksi ryhmitelty. Saduissa ja tarinoissa, joihin eräiden sukukielten osalta on pitänyt turvautua, st. respectivus on siksi harvinainen, että esimerkkejä saa etsimällä etsiä.

E l a t i i v i

I. Pääjäsenenä on jokin *olla* -paradigmaan kuuluva verbimuoto ynnä nomini.

A. Apujäsen ilmaisee sen osan subjektista tai objektista, minkä suhteen lausuttu arvostelma pätee. — Apujäsenenä saattaa olla materiaallinen nimi tai immateriaalinen sielunkykyä, ominaisuutta, olotilaa, tekoa tai tapahtumaa tarkoittava.

Suomi: Kyllä minä terves *sisustastani* ole(n) (Akaa) — On *toisesta päästä* musta ja *toisesta päästä* valkea (Paavola) — Se on niin arka *päästäns* (Siikainen) — Käteni on kipiä *kalvosesta* (Kemi) — Ve! vainoa ol *jalastaan* huono (Multia) — Ja oli yxi Mies Lystras sairas *Jalghoista* (Apost. teot 14) — Mutta Waimo ombi seke *rumista* ette *mieleste* heicombi quin Mies (1. Piet. 3) — Autuat ouat ne puchtat *sydhemest*, sille heidë pite Jumalä näkemen (Matt. 5) — Ei Mikkolan äiti oo yhtään hassu *järjestä* (Siikainen) — Se oli nin tavatom *muistostaa(n)* (Kylmäkoski) — Em minä saas *sivoulestä* ollenkaan semmosta [miestä nim.] (Urjala) — Minä kans olej jo kuitti *näöstä* (Urjala) — Se oli niin erinomasempi *tosta puheemparresta* (Kylmäk.) — Se ov vallam puhras *velaastansa* (Vesilahti) — *Itkusta* frii ja *kerjoosta* kuitti (sp., Kurikka) — Ahnaus: se on tiueys, itarus saitus ia neppi *andamasta* (2. Kor. 9 reunam.).

Itäkarj. murteet: Om miula orosta 2, Yks on *kilvašta* näbiä, 2ñe rauzas *rahkehešta* (Repola).

Viro: Pealt näha vaga lammaš, *seest* kiskja hunt (sl.) — Lunkur on *jalust* vigane — Puhas *käsist* 'rein an den Händen' — On *südamest* vaga 'von Herzen fromm' — Tüdruk läheb *näost* tulipunaseks — *Näost* olid nad nagu inimesed aga kommete poolest nagu tontlased — Kes mees *ühest*, see mees *teisest* — Mina olen *sellest süüst* vaba.

Liivi: *ni barõn um ient punizäks silmštš* 'Nüüd parun on läinud (jäänud) punaseks näost (silmaDEST)' — ta um *käižist vigäli*¹ 'er ist gebrechlich an den Händen' — *jalgšti* ruja võlda 'an den Füßen krank sein' — *kazämõst* südämlī 'mittelmässig von Wuchs'.

¹ Sjögren-Wiedemannin transskriptiossa on eräitä ortografisia merkkejä korvattu nykyään käytännössä olevilla.

B. Apujäsen tarkoittaa subjektiin tai objektiin kuulumatonta olentoa, esinettä tai immateriaalista olemusta. Pääjäsenenä on useasti runsautta tai puutetta ilmaiseva adjektiivi.

Suomi: Pyssyjokhen on tultu ennen ihmiset, tämä paikka oli silloin auttiimenna *asujista* (Porsanger) — Se on niin kuitti *mettäst* että (Kylmäk.) — Kuka on *rahasta* rikkain ja mielestä viisain (Paavola) — Naali on arka *raudoista* 'hvittræven er ræd for saks' (Porsanger) — Hellä hepo *varsansansa*, vaimo *vatsansa väestä* (sl.) — Niillä on ollu *kehruusta* vikaa jokaisella (Pyhäjoki).

Viro: Suurte laastamiste järel oli Eesti *inimestest* hõredaks jäänud — Maa on rikas *rahvast* 'das Land ist reich an Einwohnern' — Vaesel on *varandusest* ja *rahast* puudus — Keel on *sõnadest* vaene 'die Sprache ist arm an Wörtern'.

Liivi: rikas *rõst* 'reich an Geld' — *ta iëp k² o i g i s t nei pal'täks neme ir* 'ta jääb laevust nii paljaks nagu hiir'.

Lähtemällä siitä, että elatiivi on erosija, voidaan tapauksia selittää melkoinen määrä. Jos tarkastamme esim. virkettä »puroo ja pistää eik' oo kipiä *mistää*», niin siinähan ilmaistaan tuntoaistimuksen lähtökohta. Samaa on sanottava muistakin tapauksista, joissa pääjäsenenä on tuntoa ilmaiseva adjektiivi (*sairas, terve, arka, hellä, heikko*). Nämä ovat puolestaan olleet malleina sellaisille konneksioille kuin *olla arka kunniastaan* tai *maineestaan*. Analogisena voidaan myös pitää sellaista sanontaa kuin *olla puhdas velasta*, sen mallina on ollut *vaate on puhdas liasta* tjs., missä jo st. separativus on kysymyksessä. Mahdollisesti myös tyyppi *rikas rahasta* selittyy vastaavalla tavalla. Tässä konneksiossa erosijan käyttöä ei voida pitää logiikan lakien mukaisena, mutta jos vertauskohdaksi asetetaan vastakkaiset tapaukset, *olla köyhä, kuitti* tai *tyhjä jostakin*, niin näissä se on aivan luonnollinen. Odotuksen mukainen on erosija myös niissä tapauksissa, joissa on kysymyksessä osattomuus jostakin (»Viaton kun kissi *mairosta*»). Kun siis Agricola kääntää »Wighatoin mine olen temen wanhurskan verest» (Matt. 27), niin tätä on pidettävä kielen syntaktisen rakenteen kannalta oikeampana kuin nykyistä käännöstä, jossa valinta on ratkennut tulosijan hyväksi: »Viaton minä olen tämän miehen vereen».

II. Pääjäsenenä on psyykillistä toimintaa ilmaiseva verbi tai siihen rinnastettava deverbaali.

Suomi: Jokei musta tykkää, ei se tiä [= tiedä] *koriasta* mitää (Kauhajoki) — Ei s' ollu muka tietävinänkhän mithän *koko asiasta* (Vesisaari) — Ei oo hullua harmaat enempää kun Ikkelän poika *kärpänjälivistä* (sp., Kurikka) — Vait tahrotaan *siittä puheemparrestakin* selvitystä (Akaa)

— Jumala loi aikaa eikä puhunu *kiiruhusta* mitää (sp., Kurikka) — Ei mar mull yhtää(n) henkee veretty [= hiiskuttu] *niistä* (Vesilahti) — Ei sen *puheen hyvyystä*, kun sitä vain tuloo (sp., Kurikka) — Mutta ios kysymys ombi *Opista*, ia *sanoista*, eli *teiden Laistan*, Nin catzocat se itze, Em mine tadho *nijste* Domari olla (Apost. teot 18) — caiki pite teutettemen iotca kirioitetudh ouat Prophetain cautta *Inhimisen Poiast* (Luuk. 18) — Ja eiuet mutomat miteken *ninen Coollutten Ylesnousemisesta* lucu pitenyt. Mutomat taas ei palio *Sacramentiste* totellet (1. Kor. esip.) — Mutta pysy sinä siinä, minkä olet oppinut ja *mistä* olet varma (2. Tim. 3).

Viro: Mida sa *sest asjast* arvad? — Ei ma teadnud *sest* sugugi 'davon wusste ich gar nichts' — Mis täis koht *sellest* teab, mis tühjal kohul tarvis (sl.) — Meie ajame *kirjandusest* juttu — Minul on *Kõrboja peremehe ametist* himu otsas. — Erilaiset postpositiokonstruktiot näyttävät kuitenkin olevan tavallisempia: Mina vähemalt ei ole *millegi pääle* kindel; Tulge homme voi ülihomme jälle siia, siis kõneleme *mõninga asja üle*; mis sa *selle üle* mõtled? Nämä ovat ilmeisesti saksalaisuuksia, suoranaisia käännöksiä tai mukaelmia sellaisista virkkeistä kuin »Was denkst du über diese Sache».

Kuinka elatiivin käyttö tässä pääryhmässä on ymmärrettävissä, siitä tulee tuonnempana puhe.

A b l a t i i v i

Ablatiivi liittyy läheisesti elatiiviin, monessa tapauksessa on yhden-tekevää, kumpaako sijamuotoa käytetään. Huomattavin ero on siinä, että ablatiivista ei ole lainkaan toiseen pääryhmään kuuluvia näytteitä. Ensimmäinen pääryhmä on jaettu kahteen alaryhmään kuten edellä.

I A. Suomi: M' oomma suuria *sisältä*, vaikka *päältä* piäniä (sp., Härmä) — Nenästä kun neula, *keskeltä* kun kerä, perästä kun petkeleen terä (arv., Siikainen) — Harteva mies, mutta vain *vattalta* (sp., Teuva) — hyvet Töödh — — osotauat ette Inhiminen on Jumalan edes *siseiselde poolelda* wanhurskas (Room. esip.) — Kalevatar kaunis neiti, se on *sormilta* soorea, aina liukas *liikunnolta*, aina *kengältä* kepeä (Kal. 20) — Kaunis kaaso *kengältäki*, *siimiltä* sitäi parempi (Kant. I: 163) — Kovin musta *muo'oltasi*, *katsannaltasi* kamala, ilkeä *imertimiltä*, *rungolta* ruman näköinen (Kal. 14) — Vene hankava sanovi: oonpa kaunis *kannannalta* sekä *pohjalta* sijava (Kal. 16) — Kumpi on *tieolta* parempi, *muistannalta* mahtavampi (Kal. 3) — Veljet, älkää olko lapsia *ymnärrykseltänne* (1. Kor. 14) — Neiti Palmqvist oli — — *hengenlahjoiltaan* ja *harrastuksiltaan* Kiveä lähellä — »Kihlaus» on *rakenteeltaan* pieni mestariteos — »Kullervon» ensimmäinen laitos

oli draamallisesti hatara teos: löyhä *liitteiltään*, epätarkka *henkilökuvauskeltaan* ja liian arkipäiväinen *kieliasultaan*. — Elatiivista oli tässä ryhmässä näytteitä etenkin murteista ja vanhasta kirjasuomesta, ablatiivista, kuten jo edellisestäkin käynee ilmi, taas kansanrunoudesta ja nykysuomesta.

Itäkarj. murteet: *Keželtä* hoikkaani ku vuapšahaini (Jyskyjärvi) — Nykyzed moržiemed ollah moržiemet *piäldäpäi*, akad *aldapäi* (Jyskyj.) — Heän tulou oigein kauñiz *nävöldäh*, vain hänen oža on aivam paha (Tunkua) — Puhu suulla puhtahalla — — *Peäldä* tundumattomaksi, *Seämeldä* kivuttomaksi (Porajärvi) — *Kesk[eltä]* olo punanen, *Reunalta* olo helevä (Repola) — Kumpainie on *muissolda* parembi, *tiijännäldä* tarkembainie (Kiimasjärvi) — Üksi [koira nim.] tarkka *haukunnalda*, toinie on *käännäldä* kebie (Kellovaara) — Meil on kaksi oroista koišša, Üks on *kilvalda* näbie, Toiini vahva *rahkehelda* (Kiimasj.) — Üksi tarkka *askelelda*, toinie on *käännäldä* kebie (Kellovaara) — Tällaisia muotoja tapaa runsaasti Vienan-Karjalasta kirjaanpannuissa runotoisinoissa.

Viro: Lind on *pealt* must 'der Vogel ist oben schwarz' — Eest kui ora, *keskelt* kui kera, takka lai kui tamme laast (arv.) — Laud on murdund *keskelt* kõverasse 'das Brett ist in der Mitte krumm gebrochen' — *Näolt* oli ta ilus, aga kommete poolest mitte laitmatu — [Peitersoni] luuletused — — on nii *vormiilt* kui *sisult* tunduvalt paremad kui ta eelkäijate — Eesti realism on *laadilt* suurel määral veel massiline nähtus.

I B. Suomi: Tästä on vain yksi esimerkki. CANNELIN sanoo tutkimuksessaan Kemin kielimurteesta s. 86: »Adjektiivia *arka* kuulin ablatiivin yhteydessä lauseessa 'se on nuilta mavoilta nin arka'. Virkettä ei ole sen tarkemmin selitetty, mutta tarkoittanee *mavoilta arka* tässä tapauksessa, että araksi mainittu *p e l k ä ä m a t o j a* (s.o. käärmeitä?).

Kun elatiivi on murteissa yleinen, ablatiivi taas kansanrunoudessa ja kirjallisuudessa, syntyy ajatus, että kalevalamittainen runous olisi ollut suuntaa antavana kirjakielelle. Tähän tuntuisi viittaavan sekin, että murteissa ja Agricolan Uuden testamentin suomennoksessa ablatiivi suhteen adverbiaalina näyttää rajoittuvan sellaisiin partikkelin luonteisiin sanoihin kuin *päältä*, *sisältä* ja *puolelta*.

Partitiivi

Esimerkkejä on molemmista pääryhmistä, mutta kummastakin vähän.

I A. Suomi: Maantoukka on *keskee* harmaa ja kahen pään valkonen (Ähtäri) — Leipä on *sissää* homehtunu 'brødet er muglet indvendig' (Porsanger) — Huone on *takkaa* kaunhimpi ko eestä (Vesisaari) — Ja hē pyysi nähdä Jesust, cuca hen oli, ia ei sanut Canssaldä, Sille ette hen oli

lyhyt *wartans* (Luuk. 19) — Ja ioca istui hen oli *näkyens* sen Kiuen Jaspidi ja Sardion caltainen (Ilmestysk. 4) — Eikös s' ole roaniemiläinen *syntyjhän?* (Kemi) — Se on lappalainen *lähtöänsä* (Vesisaari) — Hää o sielt Hiitolast oikee *sukujaa* (Jääski—Kirvu) — »Nummisuutarien» Esko on *laatuaan* monumenttaalisin koko Suomen kirjallisuudessa.

Itäkarj. murteet: [Hienosteleville pikkutyöille sanotaan:] *Alahua* om vie šittupotokku, ei olla vie neidized (Impilahti) — Voiijan alta terveheks, *Keskiä* kivuttomaks (Repola) — Kudai olet kyppö *kyynnälvarttu*, *Lämmitä* kyly urohol (Salmenniska).

Viro: Eest kui ora, keskelt kui kera, *vakka* lai kui labidas (arv.).

I B. Suomi: Toine pelto o arka *halloa* 'hallanarka' (Lemi) — Hepo on hellä *varsoansa*, vaimo *vatsansa väkeä* (sl.).

II. Suomi: *Niämeläästen suittenperiä* ei tiärä, onko ne utia vai koukkunauhaa (sp., Kurikka) — Em mar minä *herraa* (puhuteltava) mitääm puhunu (Urjala) — Ei *Mattia* viittip puhua mitää(n) (Kylmäk.) — Olkakim pruukas sanoo isännäks, mitä häm puhu *Vihtoria* väelle (Kylmäk.).

Viro: Üks räägib *aita*, teine *aida aukku*, üks räägib *koera*, teine *koera hända* (sl.).

Partitiivi on st. respectivuksen ilmaisijana ims. kielissä harvinainen. I ryhmässä tavataan miltei yksinomaan partikkeleja (*takaa*, *keskeä*, *ulkoa*, *sisää*) tai sellaisia vakiintuneita, adverbien luontoisia sanontoja kuin *näköjään*, *sukujaan*, *syntyjään* ja *laatuaan*. II ryhmässä partitiivi esiintyy murteittain puhumista tarkoittavien verbien yhteydessä, mahdollisesti vain länsimurteissa. Nykyinen käyttö saa varmaankin siitä selityksensä, että partitiivin alkuperäinen lokaalis-ablatiivinen merkintötehtävä on säilynyt ainoastaan eräissä partikkeleissa, mm. juuri yllämainituissa. Joskus aikaisemmin on asia saattanut olla toisin, kun partitiivia vielä käytettiin erosijana. Ansainnee maininnan, että mordvassa ablatiivi, joka morfologisesti vastaa suomen partitiivia, on yleinen sijamuoto sellaisissa tapauksissa, joista II ryhmä sisälsi näytteitä. WIEDEMANN sanoo tästä kieliopissaan: »der Ablativ bezeichnet — — den Gegenstand, von oder über welchen gesprochen, gedacht, gehört, gelesen, belehrt wird».¹ Näytteenä esitetään virke: *meze tyń artsitado te lomańde 'was denkt ihr von diesem Menschen'*.

Partitiivin käyttö on II ryhmän tapauksissa ymmärrettävissä samalla tavalla kuin elatiivin. Jos otetaan vaikkapa lauseet »En minä *herraa* mitään puhunut» ja »En minä *herrasta* mitään puhunut», niin kursivoitu sana kummassakin ilmaisee, kenestä *puheen aihe* on lähtöisin.

¹ Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache, s. 38.

I n e s s i i v i

I A. Esimerkit ovat enimmäkseen kirjakielestä. Tyyppi »hyvä juoksemassa», mihin on esimerkkejä sukukielistä, ei liene suomen murteillekaan tuntematon, mutta siitä ei ole näytteitä käytettävissä.

— Hyvin se on sukkela *liikheishän* ja *puhheishan* (Kemi) — Waickane Engelit iotca *wäesä* ja *woimasa* swremmat ouat (2. Piet. 2), nykyisessä käännöksessä: »vaikka enkelitkään, jotka *väkevyydeltään* ja *voimaltaan* ovat suuremmat» — Rackat Weliet, Elkette lapset olko *taidhoisa*, waan *pahudhesa* lapset olcata. Mutta *taidhossa* olcata teudheliset (1. Kor. 14), nyk. käänn. »Veljet, älkää olko lapsia *ymmärrykseltänne*, waan *pahuudessa* olkaa lapsia; *ymmärrykseltänne* olkaa täysi-ikäisiä» — Sijte heikko *vskos* coriatka (Room. 14), nyk. käänn. »*Uskossa* heikko ottakaa huostaanne» — Ja eehke mine olen yxikerdhainen *puhesa* Nin em mine ole yxikerdhainen *Tiedhossa* (2. Kor. 11) — Autuaita ovat *hengessään* köyhät, sillä heidän on taivasten valtakunta (Matt. 5) — Tärkein tämän *pääkohdissaan* Ruotsin vastaavaan v. 1862 julaistuun kunnallisasetukseen nojautuvan asetuksen aiheuttamista muutoksista oli — — Ajan oloon ruvettiin vaatimaan asetuksen uudistamista erittäinkin *äänioikeutta* ja *verotusta koskevissa kohdissa* — *Itsehallintonsa hoitamisessa* ovat kunnat — — valtion valvinnan alaiset.

Itäkarj. murteet: On miula kaksi hevoista, Üks' on *kitvoissa* kebie, Toin' on rausas *rahkehissa* (Liedma) — On miula kaksi venoista, Üks' on *souvussa* kebie, Toin' on äijän kannattauvi (Liedma) — Annan kaksiki venehtä, jotk' on *souvussa* kepiet (Miinoa).

Vepsä: *n i t m a s mä aini paha* 'niittämään minä olen hyvin luja' — *priha aini ahaak s ö m ä s* — *j o m a s hän aini paha* — *sigā magadab mugõne pisar-kuuõne, a k i r j u t a m a s souhk* — *hebo aini tsepak v e d a m a s* 'hevonen hyvin kipakka vetämään'.

Viro: Küll olin rumal *andmas* 'ich war wohl thöricht beim Geben' (sen sijaan »Küll olin rumal andma» merkitsisi 'ich war thöricht genug zu geben, dass ich gab') — Tõe sõna seeme on pitkaldane *tõusmas* 'der Same der Wahrheit ist langsam im Aufgehen (sen sijaan »Tõe sõna seeme on pitkaldane tõusma» 'der Same der Wahrheit geht langsam auf' »bezeichnet nur die Eigenschaft überhaupt ohne an die thatsächliche Erscheinung zu denken»)¹ Viron kirjakielestä voi poimia samantapaisia esimerkkejä

¹ WIEDEMANN Grammatik der ehstnischen Sprache, s. 449. — Kun vertaa toisiinsa vepsän ja viron esimerkkejä, niin näyttää siltä, kuin Wiedemann olisi tarpeettomasti teorioinut inessiivin ja illatiivin merkityseroja selittäessään. Pikemminkin lienee murre-eroista kysymys: toisissa murteissa on vallalla tyyppi *hyvä juoksemaan*, toisissa *hyvä juoksemassa*.

kuin nykysuomesta, näytteeksi pari. — 1804 a. seadused — — on sisult ja iseloomult *peajoontes* Rootsi aja lõpul antud agraarseaduste kordamine — 1500 a. paigu ilmub eesti keel juba *peajoontes* valmina ses häälelisel vormi- ja lauseopetuse kujus, milles ta pärastpoole on püsinud.

II. **Suomi:** *Siinä kohdassa* minä olen toista mieltä kuin sinä — *Muissa aineissa* näyttävät hänen tietonsa jääneen jokseenkin pintapuolisiksi — Lautakunta muuttui — — kaupungin raadiksi, jolle päätösvalta *useimmissa kaupungin asioissa* siirtyi.

Vepsä: *ile grähüd ning õmas mužikas* 'ei ole syntiä sellaisesta miehestä (jos hänet tappaa)' — *šortk he i ž de η g õ š* 'piruko heistä rahoista'. Yleisempi on kuitenkin postpositiokonstruktio: *gol'u v o i n a m p o u h e b a s i b a d, nügüd r a d o m p o u h e tarbiž basta* 'vain sodasta puhuvat, nyt olisi työstä puhuttava'.

Inessiivi st. respectivuksen ilmaisijana näyttää vanhalta tyyppissä *hyvä juoksemassa*, mutta useimmissa muissa tapauksissa sen käyttö ilmeisesti perustuu vieraisiin esikuviin. Sehän on yleinen etenkin uskonnollisen ja tieteellisen tyylin suosimissa pitkissä määritteillä kuormatuissa lausejaksoissa. Yksinpä sellainenkin virke kuin »mitä mieltä sinä olet *tässä asiassa*» on käännöslaina, sen mallina on ollut ruotsin »av vilken åsikt är du *i denna sak*». Suomalainen käyttäisi *tässä* tapauksessa mieluummin elatiivia.

A d e s s i i v i

Esimerkkejä on vain ensimmäisestä pääryhmästä.

I A. **Suomi:** Jok' on jäykkä *juoksullahan*, eli laiska *laukullahan*, sitä siimalla sivalla (Kant. II: 337) — Silloin on hyvä emäntä — — aina altis *annillansa*, armas *auttamaisillansa* (Kant. II: 334).

Itäkarj. murteet: Ora *iel*, kerä *keskel*, kerittšemed *jället* (arv.) (Sui-tamo) — Tege, salbua terveheksi, *Alla* nuurumattomakse, *Piällä* tundumattomakse, *Keskellä* kivuttomakse (Tulemajärvi) — Sanou nuori Joukahaini: Kumpi on *tiijolla* parempi, sen on tiellä seisattuo (Akonlahti) — ken, šanou, vahnembi on *ijällä*, šillä i meži šüüvä (Tver) — On miulla orosta kaksi, Yksi on kilvas kebiä, Toinen raušas *rahkehilla* (Repöla) — Ožakkahat puhtahat *šiamellä*, hyö Jumalua nähäh (Mat. 5) — Ožakkahat köühät *hengel*, hejjän on kuñingastus taivahaline (Rukousk.).

Vepsä: *e d õ oräne, k e s k õ keräne, jälghe labidõne* (arv.) — *ku j a u g õ l libo r i n d h i l edvõ, pästämä kodhe* 'kun jaloistasi tai rinnastasi olet sairas, päästämme kotiin' — *a süväg bašib meid'em ma s ü v ü s õ?* — *v a i h õ hän prost* 'puheeltaan hän on yksinkertainen' — *k a z v õ hebo a ni su!* — *v o z i l hän i uk* 'ikävuosiltaan hän ei ole ukko' — *r a d õ hän*

tšoma a nägehtada i hond 'työtä tekemään (työltä) hän on hyvä, ja näöltään (katsoa) ei ole huono' — *mi sileš pidadžeh minus j o k s e n d ā?* 'miten sinä voit piisata minulle juoksussa (juoksennalta)?' — Näytteitä voisi mainita lisää, mutta nämäkin jo osoittavat, että adessiivi on st. respectivuksen ilmaisijana vepsässä yleinen.

Viro: *Kondilasa* ta on kül suur, aga ei ole rammu 'von Knochen ist er wohl gross, hat aber keine Kraft' — *Herned ilusad varrelasa* 'hübsche Erbsen dem Kraute nach' — *Nopin maasta marjasida, Lakun vettä laine'esta, Siiski olen silmillä sinine, Siiski palge'ed punased* (Ridala, *Valik eesti rahvalaulusid*, s. 98).

Valtaosa esimerkkejä on eteläisistä itäkarjalaismurteista ja vepsästä. Suomen kohdalle sijoitetut Kantelettaresta saadut säkeet saattavat myös olla itäistä perua, joten niitä ei suomeen nähden voi pitää todistuskelpoisina. Kuvastavatko Ahrensin virosta esittämät näytteet laajemminkin kansankieltä vai olisiko ne vietävä satunnaisuuksien tiliin, täytyy toistaiseksi jättää ratkaisemattomaksi kysymykseksi. Adessiivi näyttää joka tapauksessa olevan tässä asemassa harvinaisempi virossa kuin erosijat.

Vepsässä ja aunukselaismurteissa kuten tiedetään inessiivi ja elatiivi yhtäältä, adessiivi ja ablatiivi toisaalta eivät mitenkään eroa toisistaan. Morfologisesti on olemassa vain inessiivi ja adessiivi. Tästä tietysti seuraa, että näillä kaasuksilla on paljon enemmän funktioita kuin esim. suomessa ja virossa. Missä määrin vieras vaikutus on ollut syynä erosijojen häviämiseen, ei ole helposti ratkaistavissa. Kannattaa kuitenkin huomauttaa, että nimenomaan tässä kohden venäjä olisi voinut edistää adessiivin yleistymistä, sillä venäjässä instrumentaali, joka lähinnä on adessiiviin rinnastettavissa merkitystehtäviensä puolesta, vastaa myös kysymykseen *min k ä s u h t e e n*: Он был стар *летами*, но молод *душою* 'Hän oli vanha iältään (vuosilta), mutta nuori sielulta' — Лошадь *ростом и не мала* 'Hevonen ei kasvultaankaan ole pieni' — Она не мила *телом* 'Hän ei ole sievä vartaloltaan'.

I l l a t i i v i

Esimerkkejä on molemmista pääryhmistä.

I A. Suomi: Sencaltaiset *quin Juttat* olit ia vielä nyt caiki *wlcon-cullatut* ouat [jos on luettava: ulkoonkullatut] (Room. esip.) — Jänekset on terävät *juoksemhan* (Vesisaari) — Se sanotaan olleen merkillinen mies *tekemään* kaikkia (Pomarkku) — Tarkka *huomaamaa*, mikä on oikei, mikä vieri (Koski Hl.). — Minä tahdon, että olette *hyvään* viisaita, mutta *pahaan* ymmärtämättömiä (Room. 16).

Itäkarj. murteet: Pääll' on kalvo kasvattelle — — Päältä tuntumattomaks[e], *Keskihe* kivuttomakse (Koljola) — On miula kolme oritta, Yks on *kilpahe* kebiä, Toinen on raušas *rahkehe*, Kolmas on vahva *vallahi* (Repola) — Rakas [olit] *rahan otandaha*, *käpäs keän issendähä* (Repola).

Vepsä: *hän aini käbed jo m o d h o* 'hänhän on hyvin kaunis kasvoiltaan' — *edō orāne, keskō kerāne, j ä l g h e sabidōne* (arv.) — *m a i d h o hän i hond i lüpstägi tšoma* — *hebōne aini paha potkma n z e* 'hevonen hyvin kova potkimaan'. Illatiivi lienee viimeisessä tyyppissä harvinaisempi kuin inessiivi.

Viro: vaper tööd *tegema* 'tüchtig bei der Arbeit' — Kukk *tegema*, härg *sōoma* (sl.) — tugev tööhärg, vali *kündma* 'ein starker Arbeitsochs, kräftig im Pflügen' — hobune on laisk *jooksma*.

I B. **Suomi:** Ei ole juuri lujakaan *hallaan* (Ähtäri) — tietysti ol' ahnas *vinaa* (Konginkangas) — Kyllä se vain olis ahva *semmoshen työhön* (Kemi) — Hellä hepo *varsahansa*, leskivaimo *lapsehensa* (sl.) — Seurakunta om *minuu(n)* hyvin tyyväiset (Kylmäk.) — Minä olen syytön *siihen asiaan* (Kangasala) — En minä o' *siihen* aivan vissi (Ähtäri).

Vepsä: *mužik i bašib: stoške oružiad mälän, igan affat oružika* »Mies sanookin: tuoppa pyssy minulle, ikäni (olen ollut) innokas pyssyy'n'.

II. **Suomi:** Yksin ittelistenkin on *nihi(n)* *hevosiin* sanomista (Urjala) — Siinn on toisem miähen sanomista paljo *nihim nul liikkeisiini* (Urjala).

Viro: Igaüks takka tark, *ette* ei tea keegi (sl.).

Inessiivin yhteydessä oli jo puhetta tyyppistä *hyvä juoksemassa*, mihin oli näytteitä vepsästä ja virosta. Suomessa on illatiivi tällaisissa tapauksissa yleisempi ja myös kirjakieleen vakiintunut. Kun illatiivia käytetään myös virossa ja jossain määrin vepsässäkin, palautunee illatiivi kuten myös inessiivi näissä yhteyksissä kantasuomalaiseen aikaan.

Tulosija sellaisessa tyyppissä kuin *halukas johonkin* on hyvin ymmärrettävissä taipumusta ja osallisuutta tarkoittavien adjektiivien yhteydessä (*ahnas, ahva, hyvä, paljokas, perso, rakas, rohkea, tyytyväinen; osallinen, runsas, rikas, syyllinen, vikapää*). Niiden adjektiivien yhteydessä, joilla on päinvastainen merkitystehtävä, odottaisi sen sijaan erosijaa (*arka, hellä, pelokas, vieras; kuitti, köyhä, osaton, syytön, viaton*). Kun näin ei kuitenkaan säännöllisesti ole, tämä johtuu siitä, että kaikkia kysymykseen tulevia adjektiiveja ei voida karsinoida näihin kahteen ryhmään. Ja koska ulkopuolelle jäävien yhteydessä ero- ja tulosijat voivat yhtä hyvin tulla kysymykseen, niin mahdollisuudet ovat avoinna analogisille yleistymille. Näin saadaan odotuksen mukaisen tyyppin *pelto on arka hallaa* rinnalle *pelto on arka hallaan* tai *arka hallalle*. Hyvän esimerkin tässä kohden vallitsevasta horjuvaisuudesta tarjoaa sananlasku »Hellä

hepo varsastansa, vaimo vatsansa väestä», sillä sen toisunnoissa tavataan elatiivin rinnalla partitiivi, illatiivi ja allatiivi. Alkuperäistä kantaa kuvastaisivat partitiivi ja elatiivi, jos ylläoleva selitys osuu oikeaan.

Vepsäläinen *käbed modho* tulee puheeksi allatiivin yhteydessä.

Allatiivi

Kiistattomia näytteitä on vain ensimmäisestä pääryhmästä.

I A. Suomi: Hajamielinen s' om *praateillen* tuo Fiia (Kemi) — Kun lie jäykkä *juoksullehen*, eli laiska *laukallehen*, ota vitso viiakosta (Kal. 14) — Yks' (joasi nim.) on lyömähän riveä, toinen tarkka *ammunnalle* (Kal. 3) — Kun oin lasna kuuskesoisna — — olin nokka *nuotilleni* sekä vilkka *viirsilleni* (Kant. II: 112).

Itäkarj. murteet: Lappalain' on laihu poigu, Vain on kauhis *verile*, Vain on tšoma nägöi (Säämäj.) — Hoi sinä Iroi, imbi neitshut, Kaunis olit *kasvandoile* (Vieljärvi) — Väinämöine varihin *sünnündöile* (Säämäj.).

Vepsä: *sä tedan vaf korvile* (= vähäkuuloinen] — *ī hän ja u g a s e hotk* 'ei hän ole jalaitaan nopea' — *hän hibja s e n z e a ni no'* 'hän on ruumiltaan hyvin nuori'.

Viro: nobe *jalule* 'behend auf den Füßen' — *Suule* kui hunt, *tööle* kui sant (sl.).

I B. Suomi: Ahkera *tyälle*, nuuka *ajaalle* (Kuru) — Kyllä se *tyället* laiska o(n) (Kylmäk.) — Kyllä ne on taas satosampia *viljalle* (Vesilahti) — Tää mei paikka o hyvi arka *hallale* (Jääski—Kirvu) — Se [kissa nim.] oli nir rohkee *koirralle* (Kylmäk.) — Hepo hellä *varsalleen*, vaimo varu [= varovainen, arka] *lapselleen* (sl.) — Se on hirmun nuuka *tavaroillee* (Orimattila) — Se ol tyyris *tavaroilleen* (Multia) — Ei sunkan se niin tyyris *palkollensa* olis (Kylmäk.) — Ne o' joka kohas nii kalliit siit viel *palkollee* (Jääski—Kirvu) — Poika ol hupasa *tämän maailman tavaralle* (Keuruu) — Joka on hauska *haloilleen*, se on liuska *leivilleen* (sl.) — Se oli hyvin ahner *rahalle* (Vesilahti) — Em min os *sillen* nim paljokas [viinalle nim.], vaihka ma olev vähä persokas (Kylmäk.).

Vepsä: *hän jo r a d o s e a ni paha* (tav. *radmas*) — *verha s e ahvakod* 'vieraalle (tavaralle) ahneet' — *paginoile se kelekaz* 'puhumaan se on liukas' — *nügüd vou tolko liha s e puhä*, *ī m a i d o s e* 'nyt on vielä vain lihan suhteen paasto, ei maidon suhteen'.

Viro: Vahva inimene *tööle* — Tuim *tööle*, kärke *suule* (sl.) — Talupoeg on *tööle* tarka, härg on *künnille* kavala (sl.) — Poiss oli väga virk *tööle* — Maa on rikas *rahvale* 'das Land ist reich an Einwohnern'.

Ryhmään I B voidaan sovittaa, mitä edellä on lausuttu illatiivista.

Keskinäinen vertailu näyttää lisäksi osoittavan, että allatiivi, siis tyyppi *ahkera työlle*, on laajemmalle levinnyt kuin illatiivi. Tyypistä *ahkera työhön* on vain suomesta enemmän esimerkkejä; sen syntyyn on saattanut vaikuttaa III infinitiivin illatiivin käyttö vastaavissa asemissa (*ahkera tekemään*). Sehän on juuri suomessa yleinen, muissa ims. kielissä viljellään myös inessiiviä (vepsä: *tsepak vedamas*, viro: *rumal andmas*). Tämän mukaan siis allatiivi kuvastaisi vanhempaa kantaa.

Ryhmään I A oli suomesta ja virosta vain pari näytettä, jos jätämme runokielen esiintymät suomen kohdalla laskusta pois, sillä ne saattavat olla ja luultavasti ovatkin karjalaisuuksia. Aunukselaisissa runotoisinoissa käytetään allatiivia vastaavaan tapaan. Kun vepsäläis-aunukselaisessa olosijojen käytössä st. respectivuksen ilmaisijana uumoilimme venäjän vaikutusta, niin on aihetta tutkia samaa mahdollisuutta tässäkin kohden. Otamme esimerkeiksi vepsästä konneksioid *käbed modho* ja *jaugale hotk*. Venäjässä st. respectivus voidaan ilmaista paitsi instrumentaalilla myös prepositiolla *на* yhdessä akkusatiivin kanssa. Suomeksi tämä olisi juuri tulosijoilla käännettävissä. Näytteeksi jokunen esimerkki: Он лёгок на ногу 'nopea jalalle' — на виду хором 'kaunis näölle' — тугой на ухо 'korvalle jäykkä, s.o. huonokuuloinen' (vrt. vepsäläiseen *vaf korvile*). Saatetaan sanoa, että tällaiset muodot voivat yhtä hyvin olla omaperäisiä ja että yhdenkaltaisuus johtuu pelkästään sattumasta. Tämä voidaan kuitenkin osoittaa kahdesta mahdollisuudesta vähemmän todennäköiseksi.

Erosijojen kohdalla totesimme, että tyyppi *kaunis kasvoista* tai *kasvoilta* (ryhmä I A) on yleinen suomessa, virossa ja liivissä, olipa siitä osasta itäkarjalaismurteitakin, missä erosijat vielä tavataan, useita näytteitä. Tätä tyyppiä ei voida pitää lainana, sillä sen syntaktinen vastine on ruotsissa ja saksassa, niin myös venäjässä, jotka lähinnä tulisivat kysymykseen, ellei kokonaan tuntematon, ainakin harvinainen. Ruotsissa käytetään yleensä *i* ja *till* -prepositioita (*snabb i fötterna*, skön *till ansiktet*), saksassa *an*, *auf* ja *nach* -prepositioita yhdessä datiivin kanssa (*schnell an den Füßen*, hübsche Erbsen *dem Kraute nach*). Ims. kielissä vepsää lukuunottamatta ilmaistaan st. respectivus siis erosijoilla, niitä ympäröivissä kielissä olo- tai tulosijoja vastaavilla konstruktiolla. Tämä seikka jo riittäisi leimaamaan vepsän *käbed modho* -tyypin myöhäsyntyiseksi, mutta arvelua voidaan vielä muutenkin perustella.

Alussa mainitussa st. respectivuksen määritelmässä sanotaan, että se on »merkintösuhde, jossa apujäsen ilmoittaa näkökohdan tai asian, johon n ä h d e n (harvennus minun) pääjäsenen sisällys on käsitettävää». Jos otamme näkemistä ja katsomista tarkoittavat verbit tarkasteltaviksi, huomaamme, että ne järjestyvät suomessa ja virossa *erosijoil la*

(*katsoa jotakin, midagi vaatama*, mitä sinä *minusta katsot*), ruotsissa, saksassa ja venäjässä taas o l o - ja t u l o s i j o i l l a (*se på något, auf etwas sehen, смотреть на ego*). Näin ollen on psykologisesti hyvin ymmärrettävissä, että suomessa sanotaan *kasvoista kaunis* tai *varittansa vähäinen*, ruotsissa taas *skön till ansiktet, snabb i fötterna*. Tässä yhteydessä on paikallaan vielä mainita, että vepsässä, jossa st. respectivus voidaan ilmaista myös tulosijoilla, katsomista merkitsevät verbit järjestyvät niinkään tulosijoilla: *nägehtap tšasūhe* 'katsoo kelloa', *mis sa meidem päle kõrkötäd* 'mis sa meid vihaselt vaataa'. Syntaktisesti suomalaisempi partitiivi ei silti ole vepsässäkään täysin tuntematon: *kaikid mužiköt terhīd nāgel* 'kaikkia terveitä miehiä katseli'. Emme erehtyne, jos väitämme, että tämä käyttö kuvastaa myös vepsän vanhaa kantaa. Tulosijojen viljely perustuu venäjään.

Veikko Ruoppila.